

ELORE (ISSN 1456-3010), vol. 17 – 2/2010.

Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

[http://www.elore.fi/arkisto/2_10/virtanen_2_10.pdf]

SEMINAARIRAPORTIT

YMPÄRISTÖKULTTUURIA ETSIMÄSSÄ: KUUDEN YMPÄRISTÖAIHEISEN KONFERENSSIN SATOA

Berlin Conference “Human Dimensions of Global Environmental Change” Berliinissä 8.–9.10.2010

The End of Tradition? Sheffieldissä 15.–17.9.2010

The Permanent European Conference for the Study of the Rural Landscape “Living in Landscapes: Knowledge, Practice, Imagination” Riiasa ja Liepajassa 23.–27.8.2010

Reusing the Industrial Past Tampereella 10.–15.8.2010

Space is Luxury Espoossa 7.–10.6. 2010

Environment, Aesthetics and the Arts Lahdessa 3.–6.6. 2010

Pekka Virtanen

Kesän ja alkusyksyn aikana olen osallistunut useampiin eri alojen kansainvälisiin konferensseihin pienenä johtoajatuksena tarkkailla niiden ympäristökulttuurin liittyviä näkymiä. Haaviin tarttui joitain ajatuksen virikkeitä, hajamerkintöjä ja erilaisen konferenssikulttuurien tunnelmia takautumiseen.

SOSIAALISTA SOPEUTUMISTA

Berlin Conference on yhteiskuntatieteiden ja lähialojen näkökulmasta ympäristöä tutkiskeleva tiivis kaksipäiväinen tapahtuma. Tuorein 8.–9.10. jo kymmenettä kertaa pidetty konferenssi kokosi 200 esitelmää purkamaan teemaa *Human Dimensions of Global Environmental Change*. Papereissa käsiteltiin ympäristön muutoksiin liittyviä malleja ja poliittista prosesseja mutta myös paikallistason ongelmia. Ihmisen aiheuttamiin ympäristömuutoksiin ei niinkään etsitty kokonaisvaltaisia ja utopistisia u-käännöksiä, vaan enemmän sosiaalisen sopeutumisen tapoja. Ilmastonmuutos on jo täällä.

Vaikka, kuten kunnan konferenssiesittelyssä aina mainitaan, tavoitteena oli löytää uusia lähestymisiä, tuntui vähän siltä, että kovin usein toistuu tiedossa olevien ympäristöongelmien (vesi, ruoka, taudit, väestön lisääntyminen jne.), kestävä kehityksen sekä kolmikentän (ekologiset, taloudelliset ja sosiaaliset ulottuvuudet) mantrat. Edellisestä tulee mieleen vuosituhatien vaihteessa Suomessa pidetty käytäntöjä tutkaileva seminaari, jossa metsän merkityksiä haarukoitiin mahdollisimman avarasti. Runsaista ideoista olisi ehkä löytynyt parhaat askeleet seuraaviin polkuihin, mutta tapahtuman päätösosassa lähdettiin pelkistämään työryhmien ajatukset. Oli helppo arvata, että tuloksena on tuttu kolmikenttä, nyt yhden laajennusosan kera. On hyvä, että kulttuuri on yhä enemmän mukana ympäristöpohdinnoissa mutta kulttuurisen monimuotoisuuden ymmärtäminen vain lukituksi perinteeksi, taiteeksi ja viihteeksi antaa kyllä haasteita ympäristökulttuurin valtateiden hahmottamiselle.

Berliinissä kulttuuri-käsitteeseen kyllä viitattiin, mutta useimmiten sosiaalisiin merkityksiin sisällyttäen. Itse kulttuuri-käsite tuntui olevan ongelmaton monenlaisia asioita sisältävä yleiskäsite. Kulttuurisiin jatkumoihin viitattiin esimerkiksi perinteisen kalastuksen, maanviljelyn ja metsänkäytön yhteyksissä ikään kuin alkujuurina tai rinnakkaisena teollisten nykyrakenteiden ja -prosessien ilmiöille.

PERINTEIDEN LOPPUSSA

Berliinin konferenssi katseli paikallisperinteitä enemmän taloudellisten ja poliittisten järjestelmien näkökulmasta. Sheffieldissä 15.–17.9. järjestetty konferenssi *The End of Tradition?* oli Berliiniä mullantuoksuisempi; asioita tarkasteltiin paikallisyhteisöjä, konkreettisesti esiintuotuja maisemamuutoksia ja jopa yksittäisiä puita koskevien esimerkkien kautta. Konferenssi uskalsi rohkeasti kysyä, onko juuri perinteiden loppuminen suurin luonnon monimuotoisuutta uhkaava tekijä.

Oman värikkyytensä tapahtumaan toi kaksi brittiläistä pitkään yhteistyötä tehnyttä luontotoimijaa. Nöyrästi epäakateemisuuksensa tunnustaneiden esitykset sopivat hyvin kokonaisuuteen, jossa haluttiin myös havainnoida konkreettisia käytännön tason esimerkkejä ”perinteiden jatkumon” ja niihin liittyvän yhteisöllisyyden tärkeyttä. Ympäristön säilyttäminen ei ulkoa tuotuna konseptina parin muun esityksen todentamana kuitenkaan niin vaan onnistu. Suomessa *Natura*-alueiden muodostaminen on tästä hyvä esimerkki.

Sheffieldin 50 paperista valtaosa kosketti Englannin, Skotlannin ja Walesin alueita, mutta mukana oli myös katsauksia Japanista, Puolasta, Argentiinasta, Espanjasta, Sveitsistä ja Tsekeistä.

TARINOIDEN YMPÄRISTÖ

PECSRL-konferenssissa (*The Permanent European Conference for the Study of the Rural Landscape*) Riiaassa ja Liepajassa 23.–27.8. maisematutkijoiden teemana oli *Living in Landscapes: Knowledge, Practice, Imagination*. Avaussanoissa painotettiin tunnetun maantieteilijän sanoja, että ympäristö koostuu tarinoista. Tieteenalan sisällä ei monikaan alan tutkija olisi rohjennut sanoa samaa parikymmentä vuotta sitten. Nyt tarinaviittaus oli tärkeä aloituspiste koko konferenssin teemalle ja myös ensimmäinen, Hayden Lorimerin esitelmä ”The Story-Strewn Landscape: Creating and Placing Narratives” avasi tematiikkaa tavoin, jossa oli folkloristille paljon tuttua.

Konferenssissa kulttuuriperintö, kulttuurimaisema, kotiseutu, historiallinen maisema, arkiset paikat, henkilökohtainen maisema, vapaa-ajan maisema, maaseutu ja paikka olivat yksittäisten esitelmien tarkastelupisteitä.

ESTETIIKAN KENTÄT

Riian sessioissa tuotiin esiin myös Keski-Euroopan metsämaisemien ja maaseutumaisemien esteettisiä arvoja sekä Taiwanilaisten maanviljelijöiden käsityksiä maalaismaiseman kauneudesta.

Näihin teemoihin keskittyi enemmän Lahdessa 3.–6.6. järjestetty *Pohjoismaiden Estetiikan Seuran* konferenssi *Environment, Aesthetics and the Arts*. Siinä käsiteltiin monia sellaisia näkymiä, jotka ovat tuttuja 15 vuoden aikana Suomessa järjestetystä ympäristöestetiikan seitsemän konferenssin sarjasta. Estetiikka on varsinkin tieteen mutta osittain myös tieteenalan ulkopuolella turhan vieroksuttu alue, jonka laajuus ei oikein ole auennut tarpeeksi.

Esimerkiksi edellä mainittuun konferenssisarjaan kuuluva laajalle kuulijakunnalle suunnattu *Metsän estetiikka* (1996) houkutteli Punkaharjulla mukaansa vain muutamman metsäalan ihmisen eikä *Taivaan ja avaruuden estetiikka* -kokonaisuutta Heinäveden Valamossa (2009) tainnut olla seuraamassa monikaan luostarin väestä.

Ehkä estetiikan (kuten kulttuurin) tilalla pitäisi strategisissa kohdin käyttää muita käsitteitä sisältöihin kajoamatta. Kauneuden ja runouden ahtaudesta laajentunut estetiikan ja ympäristöestetiikan käsitteistö on oiva väline avaamaan ympäristön eri ulottuvuuksia, aisteillahan käsitteiden myötävaikutuksella ympäristön haltuunotto ja sen juhla tai arkinen arvottaminen tapahtuu.

TEOLLINEN PERINTÖ

Sekä Sheffieldin että Riika-Liepajan konferenssit käsitelivät monia teemoja tavoilla, joista näytti puuttuvan jotain. Automatikalla Itä-Viron kautta Riikaan putkahti maisemista esiin raunioituneita tehdaslaitoksia toinen toisensa perään. On ymmärret-

tävää, että Virossa Neuvostoliiton ajan teollinen perintö on mielellään unohdettava asia, mutta yleisemminkin maaseutukulttuurin ja teollisen kulttuurin kohtaamisen ja limittymisen arvovapaa kuvaaminen ja pohdinta on joissain kohden vaikeaa. Toimiva sahalaitos saattaa olla iäkkäämpi kulttuurimaiseman osa kuin moneen kertaan siirtynyt metsän ja pellon raja.

Tampereella 10.–15.8. järjestetty *Reusing the Industrial Past* -konferenssi (ICO-TECH International Committee for the History of Technology History, TICCIH The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage, ja Worklab the international association of labour museums) keskittyi nimensä mukaisesti teollisen perinnön säilyttämiseen. Mieleen jäi moneen kertaan esitelmästä toiseen toistettuna, ettei teollisuuskohteilla ole säilymisen edellytyksiä, ellei niitä hyödynnetä tavalla tai toisella nykykäyttöön. Se voi olla museo, kulttuurikeskus, yrityshautomot, ravintola, hotelli tai jotain muuta. Historia-, kulttuuri- ja perinnetietoisuutta tarvitaan pohdittaessa kohteen säilyttämistä tai purkamista, mutta identiteetin rakennusaineita (tutkimusta ja tarinoita) tarvitaan uusiutuvana myös jatkossa.

Olipa kyse teollisuudesta, kaupungista tai maaseudusta, on esimerkiksi museorintamalla tapana nähdä asiat parahin päin. Ympäristön saastumiseen, kiinteistöbisnekseen, dopingiin tai politiikantekoon liittyvät kähmäilyt on hyvä jättää mainitsematta, jos tukitahoilla on näihin läheisiä kytköksiä. Suuri katastrofi voi olla kuitenkin museon arvoinen. Bhubalin myrkkyonnettomuus Intiassa vuonna 1984 surmasi tuhansia ihmisiä ja sairastutti ajan myötä satoja tuhansia ihmisiä. Nyt kaupunkiin ollaan rakentamassa museota, joka keskittyy kokonaan tehtaan ongelmakenttään. Siitä ei olla Suomessakaan kaukana. Maamme kulttuurimaisemat ovat myös osa tehtaan historiaa, sillä tehdas valmisti hyönteismyrkkyjä, joista myös Suomen maatalous oli riippuvainen.

YLELLINEN TILA

AESOPin (*Assosiation of European Schools of Planning*) järjestämän konferenssin teema *Space is Luxury* houkutteli 7.–10.6. Espoon Dipoliin kuuntelemaan, miten ympäristön suunnittelun ja siihen liittyvän yhteiskunnallisen tutkimuksen suunnilla tarkastellaan tilaa. Itse esitelmät liikkuivat monilla alueilla estetiikasta aina yksityiskohtaisiin tapauskuvauksiin ja suurista rakenteista pieniin toimijoihin.

Vaihtelevin kulttuurinäkymin sessioissa *Culture, Heritage and Planning* pohdittiin lähes 30 paperin myötä paljolti kaupunkien näkökulmasta kulttuurin ja kulttuuriperinnön jatkuvuuksia ja merkityksiä. Kulttuuri-käsitteen ongelmallisuuden monet esitelmäitsijät tunnustivat ja sinänsä kyllä nopeasti tiesi missä mennään. Vaikka *AESOP* keskittyy tietoisesti paljolti urbaaniin niin rajapintaa kaupunkikulttuurin ja maaseutukulttuurin välillä voisi monessa kohden problematisoida enemmän. Maaseutututkijoiden tapaamisissa kaupungistumisen kritiikkiä taasen löytyy. Suhtautuuko ympäristökulttuurin tutkimus yhtä ”coolisti” luonnon tulemiseen kaupunkiin kuin kaupungin tulemiseen luontoon?

FOLKLOREA JA KULTTUURIA

Jokaisesta konferenssista löytyi jotain ”folkloristisia” näkökulmia, ei välttämättä erikoisalan tutkijan esittelemänä. Sellaisia näkymiä en erityisesti etsinyt enkä vertaillut, mutta folkloren, muistitiedon tai pelkästään tarinoidenkin asiantuntemille näkökulle olisi varmasti paljon nykyistä enemmän tilaa eri alojen ”ympäristökongresseissa”. Näin jo pelkästään siksi, että yhä suosittumaksi tullut ”tarinapuhe” kaipaisi välillä sekä painavampia ankkureita että laajempia perspektiivejä.

Vielä tärkeämpää olisi tuoda ympäristön tutkimukseen ja toimiiin laajemmin kulttuurintutkimuksen näkökulmia. Itse ympäristökulttuuri on vielä hiukan vaikea käsite ja sen lanseeraaminen kulttuurintutkimuksen ydintieteitä laajemmalle kestää aikansa. Onhan kulttuuri lukuisista määrittelyistä huolimatta tai niistä johtuen turhan ongelmattomana pidetty käsite myös kulttuurintutkijoiden parissa.

Kun puhutaan metsäkulttuurista tai kaupunkikulttuurista niin mitä tarkoittaa vedenalainen kulttuuri? Onko se vain vanhoja hylkyjä ja shampanjapulloja? Vai kuuluuko joukkoon myös kaikki se törky, jota laivoista ja maalta vesistöihin kulkeutuu? Ja kun esimerkiksi metsäkulttuuri ja -perinne ovat jo (välillä kapeasti) muotoaan saaneita käsitteitä, niin miten on vesikulttuurin ja -perinteiden laita?

KULTTUURINEN HIDASTE

Luonnon- ja ympäristönsuojeluun liittyviä näkymiä availtiin ympäristöasioissa ahkerasti 1980-luvulle saakka jolloin sosiaaliset ulottuvuudet alkoivat hiljalleen voimistua näkyviin. Sittemmin myös kulttuuriin, historiaan, perinteisiin, tarinoihin, muistitietoon jne. liittyvät tarkastelut ovat nousseet esiin moni- ja poikkitieteellisissä tapahtumissa, joissa niitä ei ennen ole nähty.

Edellisen konferenssikimaran papereissa historiaan, kulttuuriin, kulttuuriperintöön, perinteisiin jne. liittyvän omakohtaisen tiedon sisäistämisen, jatkuvuuden ja (tulkinna) uudistumisen merkitystä korostettiin usein vahvasti. Siinä työssä tutkijoille ja tutkimuksen soveltajille tarjottiin kovasti vastuuta. Mutta erityisesti Berliinissä tuli mieleen lukuisten esitysten ja aulan ympäristöntutkimusta esittelevien esite- ja kirjakasojen äärellä se, että tutkimusta on paljon mutta porskuttavatko mosantot, britishpetroleumit, alumiiniyhtiöt ja niin edelleen kumminkin jotakuinkin rauhassa omalla sarallaan ja omalla logiikallaan.

Metsäpuolella aikoinaan törmäsi ajatteluun, jossa luonnonsuojelun, ekologisen monimuotoisuuden, ympäristönsuojelun ja monikäytön nähtiin tuovan turhia esteitä soljuvan puulogiikan tielle. Ja samaan hengenvetoon sitten oli epäilyä, että tuoko ”kulttuuri” hidasteita lisää. Tällöin oli vasta kyseessä kulttuuri perinteisessä mielessä; oletettavasti muinaisjäännösten tai tervahautapaikkojen kiertäminen ei olisi ollut kovinkaan vaikeaa eikä kallista. Ajat ovat hiukan muuttuneet, sillä nyt metsäpuolella työskentelee jo useita arkeologeja ja menossa on useampia kulttuurilähtöisiä kartoitusprojekteja.

Pekka Virtanen: Ympäristökulttuuria etsimässä

Mutta entäpä sitten, jos ympäristökulttuurin työkalupakin esittelee kaikessa laajuudessaan? Ehkä enää ei syytetä epätieteellisyydestä (näinkin on tapahtunut), mutta varmasti kestää aikansa, että näkökulmat juurtuvat esimerkiksi metsäntutkimuksen laidalla olevan yhteiskunnallisen tutkimuksen oheen. Ja uskaltaisiko esimerkiksi Aalto-yliopisto rahoittajineen kaivata taloudellis-teknillis-aideteollisen kokonaisuuden kimppaan (ympäristö)kulttuurisesti kestäviä ajatuksia?

Pekka Virtanen on helsinkiläinen filosofian maisteri.